

Gabriel, Jiří

Brněnská léta Pavla Materny

Studia philosophica. 2015, vol. 62, iss. 2, pp. [67]-73

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134584>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

**PROFESOROVĚ PAVLU MATERNOVĚ
K 85. NAROZENINÁM**

**HOMAGE TO PROF. PAVEL MATERNA
ON THE OCCASION OF HIS 85th BIRTHDAY**

JIŘÍ GABRIEL

BRNĚNSKÁ LÉTA PAVLA MATERNY

Následující stati věnovali autoři profesoru Pavlu Maternovi k jeho pětadesátinám. Předmluva k tomuto bloku se omezuje na údaje o působení Pavla Materny na katedře filosofie Filosofické fakulty Masarykovy univerzity.

Pavel Materna uvádí, že se narodil 21. dubna 1930 v Hněvkovicích; v naší republice je však Hněvkovic několik, proto dodáváme, že ty jeho jsou u Ledče nad Sázavou. Jeho otec, gymnaziální profesor Miloš Materna, patří k předním našim logikům, čtenáři *České mysli* a *Ruchu filosofického* ho znali jako autora „hledajícího cestu, jak skloubit moderní logiku s filosofií, udělat z ní nástroj poznání širšího dosahu“. Ve *Slovníku českých filosofů* (Brno 1998) Pavel Materna vzpomíná, že otec jej jako první upozornil na význam logiky pro vědecké i filosofické myšlení. (Do tohoto *Slovníku* přispěl heslo o českých logicích, a na výzvu editorů také svým „autorským“ heslem.) Po studiu filosofie a psychologie na FF UK Materna absolvoval vědeckou aspiranturu logiky pod vedením profesora Otakara Zicha; v roce 1957 obhájil kandidátskou práci *Zu einigen Fragen der modernen Definitionslehre* (1959).

V roce 1965 se Pavel Materna stal členem katedry dějin filosofie a logiky na Filosofické fakultě v Brně, když mu její vedoucí, profesor Josef Macháček, nabídl místo odborného asistenta logiky. Materna, tehdy vědecký redaktor Státního nakladatelství technické literatury v Praze, tuto nabídku uvítal: umožnila mu soustavnou odbornou práci v logice. Výuku logiky si odzkoušel už v letech 1956–1959 na přírodovědecké a právnické fakultě v Praze. Profesor Otakar Zich jej pozval k účasti na napsání *Moderní logiky* (vyšla 1957), jež i v Brně sloužila jako vyhledávaná učebnice. Rovněž Maternovi brněnští posluchači brzy poznali, že je s logikou seznamuje i sblížuje odborník oddaný nejen svému oboru, nýbrž i učitelskému poslání.

V roce 1968 vydal skripta *Úvod do logiky*, knihu *Umíte logicky myslet?* a v roce 1970 *On Problems*. Už v tomto období několik studentů přivedl nejen k napsání diplomové práce z logiky, ale i k doktorské dizertaci. Studijní literaturu obohatil překlady Grzegorzcykovy *Populární logiky* (1957), Tarského *Úvodu do logiky* (1966), Kotarbińského *Praxeologie* (1970) a Churchovy úvodní kapitoly z *Úvodu do matematické logiky* (brněnské skriptum z r. 1977). Materna (na FF MU člen oborové komise filosofie) byl učitel náročný, ale jako konzultant i zkoušející časem nešetřil, držel se vždy zásady, že povinné pensum látky naučí studenty třeba i proti jejich vůli. Posluchači mu své sympatie vyjádřili i písní Hádej, Materno, hádej, jak funguje Turingův stroj.

Prof. Pavel Materna v rozhovoru s doc. Jiřím Gabrielem.

V roce 1966 se Materna v Brně z logiky habilitoval. Návrh na jeho habilitaci podal za katedru filosofie její vedoucí doc. dr. Lubomír Nový; doporučili ji člen koresp. ČSAV Karel Berka a doc. dr. Miroslav Jauris, vedoucí katedry logiky na FF UK. Maternův habilitační spis *Operative Auffassung der Methode* (1965) posoudili profesori Josef Macháček a Otakar Zich

a docent Miroslav Mleziva; členy habilitační komise byli rovněž proděkan prof. Dušan Jeřábek, docenti Jaroslav Šabata, Vladimír Jůva a dr. Josef So-lař. Habilitace se konala 2. června na zasedání vědecké rady fakulty, které řídil děkan Ludvík Tošenovský. V habilitační přednášce Materna pojednal o pojmu metody a jejím vztahu k řešení problému. Návrh na jeho jmenování docentem podal děkan hned 2. června 1966 a 5. září jej rektor MU Theodor Martinec předal děkanátu FF k dalšímu řízení. V lednu 1967 Maternovo jmenování podepsal ministr prof. dr. J. Hájek, a to s účinností od 1. prosince 1966.

V roce 1969 Pavel Materna (spolu s Jiřím Cetlem a Lubomírem Novým) reprezentoval katedru na Světovém kongresu filosofů ve Vídni. Avšak na počátku roku 1971 do jeho působení v Brně neblaze zasáhly stranické prověrky na vysokých školách. Na fakultě patřil k učitelům, jimž prověřková komise KV KSČ zakázala přednášet. Z fakulty vyloučen nebyl, a tak („již pod určujícím vlivem prací Pavla Tichého“) dále spolupracoval i s brněnskými lingvisty Karlem Palou a Alešem Svobodou (srov. např. 12. a 13. sv. *Brno Studies in English*) a v Praze se seminářem Sgallovým. Když však byl s odvoláním na stanovisko prověřkové komise zbavován možnosti publikovat, tak v roce 1976 z brněnské fakulty odešel.

V Praze (kde měl po celou dobu brněnského pobytu stále bydliště) uplatnil svou odbornou kvalifikaci v Projektovém ústavu dopravních a inženýrských staveb – PUDISu (byl tam tehdy zaměstnán i jeho někdejší učitel na UK profesor Ladislav Tondl). O jeho různorodé vědecké činnosti v 70. a 80. letech svědčí i aktivní účast na kongresech a konferencích v Polsku, Rumunsku, NDR, Rakousku, SSSR.

V roce 1990 se Pavel Materna stal vědeckým pracovníkem oddělení logiky FÚ ČSAV v Praze a znovu začal (zatím externě) přednášet logiku v Brně. Když se v roce 1991 i oficiálně vrátil na brněnskou fakultu, nadále zůstal externím zaměstnancem FÚ ČSAV. Rok 1991 se do jeho života zapsal také tím, že se na MU stal řádným profesorem logiky. Už v roce 1990 podal vedoucí katedry filosofie prof. Lubomír Nový návrh na zahájení profesorského řízení, který posoudili a doporučili prof. Karel Berka, člen korespondent ČSAV a vedoucí ústavu teorie a historie vědy na FF UK, dr. Pavol Cmorej, CSc., vědecký pracovník SAV, a dr. Miroslav Jauris, CSc., vedoucí katedry logiky na FF UK. Ti pak jako členové komise pro profesorské řízení (jmenované děkanem Josefem Hladkým 16. listopadu 1990) byli také oponenty Maternovy přednášky Téma „pojem“ v současné logice, jež se konala před vědeckou radou FF 31. ledna 1991. Hodnotiteli přednášky a následující rozpravy byli prof. Jan Firbas (z katedry anglistiky) a docenti Jiří Gabriel (z katedry filosofie) a Vladimír Smékal (z katedry psychologie): konstatovali, že rétoricky zdařilá přednáška o autorově netradičním pojetí

„pojmu“ měla ostře formulovaný problém, promyšlenou stavbu a adekvátní argumentaci. Prof. Nový ve zmínce o Maternově pedagogické činnosti vyzvedl, že je „vysoce erudovaný, zapálený a přísný pedagog“. Návrh děkana Hladkého na Maternovo jmenování profesorem logiky podpořili všichni členové vědecké rady fakulty. Zápis o hlasování univerzitní vědecké rady (z 21 hlasujících bylo 20 pro, jeden hlas byl neplatný), s podpisem rektora Milana Jelínka, nese datum 26. února 1991.

V tomto období se v Maternově vědecké i pedagogické činnosti výrazně projevovala orientace (od 70. let) na transparentní intenzionální logiku. V autorském medailonku k článku Malé zamyšlení nad modalitami ve sborníku *Bratislavské přednášky katedry filosofie FF MU Brno* (2002) napsal: „... logiku jsem provozoval již v mladém věku [...], ale teprve když jsem se stal svědkem zrodu ‚transparentní intenzionální logiky‘ (TIL), jejímž zakladatelem a zpracovatelem byl můj zesnulý přítel Pavel Tichý, pochopil jsem, že zde vzniká něco nesmírně plodného, co umožňuje řešit řadu logických a sémantických problémů bez toho, abychom upadli do formalistického nebo na druhé straně relativistického extrému. Mohu nyní konstatovat, že jsem schopen kladně hodnotit jen ty své práce, které vznikly pod vlivem TIL a ve kterých jsem patrně řekl něco nového: *Svět pojmů a logika* (1995, 2000) a *Concepts and Objects* (Helsinki 1998)“. Od té doby k nim přibýly *Procedural Semantics for Hyperintensional Logic. Foundations and Applications of Transparent Intensional Logic* (s M. Duží a B. Jespersenem, 1910), *TIL jako procedurální logika. Průvodce zvědavého čtenáře* (s M. Duží). (Maternovo vyjádření o svých statích a knihách z předtilovského období „provozování logiky“ ovšem neznamená přehlížení významu látky, jíž se tehdy v publikacích i kurzech logiky zabýval.) – Jako učitel logiky se Materna neobracel jen na studenty filosofie (popřípadě psychologie, kteří také mají logiku tradičně ve studijním programu), ale kurzy koncipoval i pro posluchače jiných oborů; zájem studentů se ještě zvýšil, když elementární kurz logiky rozšířil o vlastní teorii pojmu, spolu s aplikací transparentní intenzionální logiky na logickou analýzu jazyka. Od roku 1995 přednášel i na Fakultě informatiky MU (na katedře informačních technologií). Jeho spolupráce s brněnskými jazykovědci našla svůj výraz mj. v knize *Logická analýza přirozeného jazyka* (1987). Do katedrové publikace *Filosofie po postmoderně* (2001) přispěl kritickou statí *Logika, pravda a pluralita*.

V *Bratislavském sborníku* Materna své „představení“ uzavřel slovy: „Pomineme-li soukromou sféru, pokládám za nesmírně důležité ještě něco: svou pedagogickou činnost, zejména na Masarykově univerzitě v Brně; mám zcela určitý pocit, že jsem kladně ovlivnil řadu studentů/tek a že mnoho profesionálních i osobních přátelství učinilo z Brna můj druhý domov.“

Dodejme, že v roce 2000 Materna u příležitosti Dne učitelů za celoživotní tvůrčí pedagogickou činnost obdržel Medaili MŠTV I. stupně.

*

Z bibliografií Pavla Materny upozorňujeme na internetovou adresu *Pavel Materna – Aktuality – Akademie věd České republiky* (<http://www.safe-share.tv/wLEFEsQlBS1>) se seznamem Vybraných publikací od roku 2001 a Vybraných publikací starších (z let 1969–2014; označené texty lze „otevřít“). Jsou mezi nimi i Maternovy odpovědi na úvahy jiných logiků o TILu, o jeho koncepci „pojmu“ (jako „abstraktní identifikační procedury definovatelné na základě konstrukce provedené v transparentní intenzionální logice“), o názoru, že „existenci“ nelze smysluplně vypovídat o individuích, ad. V současnosti se Materna nadále věnuje zejména problematice teorie pojmu a aplikacím TILu na logickou analýzu jazyka; je také Prezidentem of the National committee of LMPS (Logic, Methodology and Philosophy of Science).

Své stati Materna publikuje – jak je zřejmé z jeho bibliografie – v mnoha tuzemských i zahraničních časopisech (z našich nejvíce ve *Filosofickém časopise*). V Brně přispěl do filosofické řady (B) *Sborníku prací FF UJEP* a (od r. 2000) do jeho pokračování *Studia philosophica*: Is the notion of „creative method“ a legitimate methodological concept?, 1996; The Paradox of Analysis, 1992; O logice, jejím předmětu a poslání – a také o jedné knize oceněné AV ČR, 2011 (o *Procedural Semantics for Hyperintensional Logic...*; dánský spoluautor B. Jespersen získal na MU doktorát pod Maternovým vedením). – Na texty katedrových kolegů dotýkajících se problematiky TILu Materna odpovídal ve *Filosofickém časopisu*, v *Studia Neoaristotelica* s Josefem Petrželkou uveřejnili obsáhlou historicko-filosofickou studii Definice a pojem (1/2008). Do revue *Proglas* (1991) přispěl nejen jako logik, ale i znalec hudby: jeho Chvála pojmů aneb dopis Josefu Šafaříkovi je zamyšlením nad esejem brněnského filosofa O rubatu čili o vyznání. O slovo se Pavel Materna hlásil také v brněnské Jednotě filosofické, jako diskutér i přednášeč.

Dřívější životní jubilea Pavla Materny ve *Studia philosophica* připomněli: Jiří Raclavský, Blažena Švandová (2/2000) a Jiří Gabriel (2/2010). O Maternovi píše také Jan Zouhar v článku Brněnská katedra filosofie 1950–2000, *SPFFBU*, B 47, 2000 (obálka už s názvem *Studia philosophica*).

Koncem června 2015 se uzavírá dvaatřicetileté působení profesora Pavla Materny na brněnské katedře filosofie. S katedrou (a s Brnem) měl spojení i v období mezi lety 1976–1991, a proto členové katedry věří, že se Pavlovi ani po tomto důchodcovském odchodu z Brna neodcizí. Do dalších let mu přeji dobré zdraví a pokračující radost ze svého bádání o „pojmu“ a rozvíjení

transparentní intenzionální logiky – a ovšem i pohodu v soukromém životě, samozřejmě také s častými hudebními zážitky.

ABSTRAKT

BRNĚNSKÁ LÉTA PAVLA MATERNY

V letošním roce se profesor PhDr. Pavel Materna dožil pětáosmdesátin (* 21. dubna 1930 v Hněvkovicích u Ledče n. Sázavou). Jeho „brněnská léta“ začala v roce 1965 příchodem na katedru filosofie FF Masarykovy univerzity (tehdy UJEP). V roce 1957 obhájil kandidátskou dizertaci *Zu einigen Fragen der modernen Definitionslehre* a již publikoval několik statí. Jeho posluchači brzy poznali, že je s logikou seznamuje i sblížuje odborník oddaný nejen svému oboru, nýbrž i učitelskému poslání. V Brně obhájil práci *On Problems* a habilitoval se. Během komunistické normalizace byl zbaven možnosti teoreticky bádát a přednášet, avšak neoficiálně spolupracoval s brněnskými lingvisty a pražským seminářem Sgallovým. Materna byl ovlivněn transparentní intenzionální logikou svého přítele Pavla Tichého, v té době profesora na Otago University v Dunedinu na Novém Zélandě, kam v šedesátých letech emigroval. Materna odešel z brněnské fakulty v roce 1976, když byl zbaven možnosti publikovat. V Praze, kde měl stále bydliště, se jako logik uplatnil v Projektovém ústavu dopravních a inženýrských staveb. Svůj volný čas využíval studiem a rozvojem TIL. Po sametové revoluci se stal členem oddělení logiky FÚ ČSAV, kde působí dodnes. Na Brno však nezapomněl a Brno nezapomnělo na něj. Začal zde znovu přednášet logiku a již oficiálně rozvíjet TIL. V roce 1991 se na (už opět) Masarykově univerzitě stal řádným profesorem logiky. Vedl řadu doktorských studentů, z nichž J. Raclavský je jeho pedagogickým nástupcem; velmi úspěšným doktorandem byl také B. Jespersen z Dánska. Tak se TIL začal rozvíjet rovněž v Brně a díky spolupráci s Ostravou (M. Duží) lze nyní hovořit o škole TIL. Materna rád spolupracoval také se slovenskými kolegy, z nichž mnozí se stali členy školy. Je autorem několika českých a anglicky psaných prací týkajících se zejména teorie pojmů. Řadu článků napsal spolu s Marií Duží a „velká trojka“ ve složení Duží, Materna, Jespersen v roce 2010 publikovala knihu *Procedural Semantics for Hyperintensional Logic* ve vydavatelství Springer. Za svou práci Materna obdržel medaile od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Masarykovy univerzity a spolu s dalšími členy „velké trojky“ také za svou zahraniční publikaci. Své učitelské působení v Brně ukončil v červnu 2015. Na vědeckou práci v logice se jeho důchodcovský odpočinek ovšem nevztahuje.

SUMMARY

THE BRNO YEARS OF PROF. PAVEL MATERNA

This year prof. Pavel Materna celebrates his 85th birthday (born April 21st 1930 in Hněvkovice, a village near Ledec n/Sáz). His “Brno years” began 1965 when he came to the department of philosophy of Masaryk University (then “University of J. E. Purkyně”). He became a candidate of sciences in 1957 (having defended the Thesis *Zu einigen Fragen der modernen Definitionslehre* in the Prague department of logic (prof. Zich) and having already published some articles). His colleagues soon recognized that he loved not only his theoretical research but also pedagogical activities. In Brno he defended the Thesis *On Problems* and became ‘docent’ (Assistant Professor). During the communist ‘normalisation’ was deprived of the possibility to do his pedagogical and theoretical work, he however unofficially collaborated with some linguists, including the Prague Sgall seminar. He was then essentially influenced by Transparent intensional logic (TIL) founded and developed by his friend Pavel Tichý, then professor in the Otago University in Dunedin (New Zealand), who has emigrated in sixties. Without the possibility to teach and work in the Brno university he went to Prague and began to work in a Design Institute in 1976. He tried to exploit his leisure time by studying and developing TIL. The Velvet Revolution caused that Materna began to work in the department of logic in Prague Institute of Philosophy of Academy of Sciences where he has worked up to now. He did not forget Brno however and Brno did not forget him. So he began to teach logic in Brno Masaryk University and – this time officially – make some research in TIL. In Brno he became professor of logic and has tutored some doctorands, one of which (J. Raclavský) is his pedagogical successor and another the highly successful Danish doctorand B. Jespersen, who did his PhD in Brno. So TIL began to be partially developed in Brno, and a fruitful collaboration with Ostrava (M. Duží) led to the situation where we can speak about the TIL (or Czech) school. Materna loved to collaborate with Slovak colleagues and many of them are active members of this school.

Materna has authored some Czech and some English books (especially concerning the TIL theory of concepts) and has written many articles with Marie Duží and together with Jespersen and Duží this “Big Three” authored a Springer book *Procedural Semantics for Hyperintensional Logic* (2010). He has been awarded three medals, one by the Ministry of education, one by Masaryk University, one medal was given to the Big Three for the mentioned Springer book.

As a teacher Materna finished his work in Masaryk University in June 2015. Being a retiree he does not forget his Brno years and does not intend to stop working.

Doc. PhDr. Jiří Gabriel, CSc.
Brno, Česká republika